

„ЖИТИЕ НА СВ. ПЕТЪР АТОНСКИ“. НЯКОИ ОСОБЕНОСТИ ОТ АГИОЛОГИЧНА ПЕРСПЕКТИВА

Невена Гавазова (Велико Търново)

Житията са свидетелства за живота на Господ Иисус Христос, претворен във вътрешния живот на всеки светия по неповторим начин. Агиографският текст представя примери, които доказват и показват как се изгражда съвършената личност — чрез обновяването на падналата човешка природа (възвръщането на образа Божи) и богоуподобяването (постигането на подобие Божие). Исихастката традиция в Православието е свързана с метода на духовно усъвършенстване чрез *безмълвието*¹, който е в самата същност на 'начина на живот в Христа' ведно със 'светотайнския' живот. Психосоматичният процес на духовно обновление, живян реално от монасите-исихасти в XIV в. на Атон, е в пълно съответствие с раннохристиянския мистицизъм и светоотеческото предание и е отразен в „*Житие на св. Петър Атонски*“, написано от монах Николай Синаит². Агио-

¹ В тесен смисъл *безмълвието* е средство за духовно израстване (в Църквата). Него проповядва Иисус Христос в глава 6 на Евангелието от Матей, цялото Послание на св. ап. Павел до Римляни и други текстове от Новия завет, разкриващи вътрешната логика на 'следването на Спасителя' от християните. Срв. „Слово за безмълвието“ (№ 100) от св. Ефрем Сирий: *Ѣи брате спю стѣжи доброую чаеть юже Мариа избра. си бо Мариа высть шкразъ възлюблю, сѣдѣвшия при ногу Ісѹвоу. и томъ толю прилѣпихши сѣ. тѣмъ же и похвали ю ѣ глѣ. Маріе благоу чаеть избра. тѣже не штиеть сѣ шт неѣ (Лк. 10:41–42). Библиотека на Литовската академия на науките — Вилнюс, F 19, № 85, Патерик азбучен и йерусалимски, XV в., л. 239 а-б. Добрянский 1882, 151; Кенанов 2000, 11–12.*

² То е написано от монах Николай Синаит през IX век въз основа на служба за светеца от Йосиф Химнограф, разказ на епископ Методий Патарски за чудото на св. Николай в живота на св. Петър (избавянето му от затвора), Житието на св. Онуфрий Велики и лични впечатления на автора като очевидец на пренасяне мощите и свидетел на чудесата, които се извършват

логичният анализ на този средновековен текст³ следва да бъде съобразен с онези теологически постановки на православните книжовници, чиято цел е проповед на догматите на Църквата чрез примери за начина на живот на хора, постигнали състояние на святост.

Най-общо животът на православния християнин аскет в текста е представен като съчетание на: а) практическия опит в духовното израстване на личността (общението с Бога и съработничеството с Него — *συνεργεία*); б) духовния опит на Църквата — чрез връзката със светиите и в) предаването на същия този опит на следващите поколения (живота в живото тяло Христово като проява на любовта към хората чрез молитвите

чрез тях. През XIV—XV век на Атон анонимен автор съставя кратко житие на св. Петър, което е обобщение на текста на монах Николай Синаит. Св. Никодим Агиорит и св. Иаков Агиорит правят преразкази на житието с допълнения за родината на св. Петър, детство, обучение и т. п. Тази разширена версия е възприета и в Атонския патерик. Въпросът за св. Петър Атонски като историческа личност тук не се поставя поради разбирането, че православната агиография се занимава с живота на светиите, т.е. неин предмет е *духовната биография* на светиите, а не житейската биография на исторически личности. *Светиите*, според православната агиология, са „благочестивите православни християни, които чрез свършената си любов към Бога и най-точното си послушание към Неговия закон са Му благоугодили, а чрез дара на Светия Дух са се осветили изцяло и са се обожили и по душа, и по тяло, и са били прославени от Бога както на земята — и приживе, и след успението си чрез дарената им благодат и чрез дарбата на чудотворство, така също и на небесата — чрез дареното им дръзновение да се молят за живите и мъртвите, които имат нужда от техните молитви“ (Ризос 1993, 49—50). Духовната биография включва както изявата на добродетелите, чрез която се придобива благодатта (т.е. духовното израстване приживе) и чудотворството, така и чудотворството на мощите и явяванията на светиите, което е действие на благодатта. Житейските ситуации, чрез които се изгражда първата част от сюжета на агиографските текстове, са средата, която провокира изявата на добродетелите чрез приемане от страна на подвижника на благодатното действие на Св. Дух. Нерядко чудотворството на мощите или явяванията след успението са единствените свидетелства за определен светец (най-чести са такива примери с преподобни отци). Вж. за *агиобиографията* при Теодорит Кирски, История или повествование за живота на св. подвижници (боголюбци). — В: Кенанов 1997, 221—223.

³ В изследването работя с преписа на житието по ръкопис № 307 от НБКМ (Сф.) — Сборник от две части, съдържащ избрани новоизводни жития и слова XIV в. Първата част е до л. 246 — красив полуустав, правопис — двуюсов, двуеров. Втората част от л. 247 до л. 261 е безюсов правопис. ЖПА е в първата част, на л. 67б — 87а. (Вж. Иванова 2008, 91. Цонев 1910.)

за тях и чудесата). Описват се етапите от духовното израстване на подвижника чрез отбелязване на напредването в добродетелите, т.е. акцентира се основно на изкачването по Лествицата на добродетелите като динамична реалност чрез духовната бран и богообщението във всички аспекти. Процесът на 'обожение' се разглежда предимно върху фона на духовната бран и победата над враговете на човешкото спасение с молитва като дар, придобит според мярата на смирението на светеца⁴. Поради тези съображения е коректно литературно-историческият анализ на средновековния агиографски текст да отразява естетическите изисквания през конкретния период и миросгледните позиции на автора и/или школата, от която произхожда текстът/преводът.

Относно композицията на текста може да се каже, че монах Николай Синаит следва духовните принципи в развитието на личността. Това всъщност е прието в жанра и на тази основа могат да се обособят отделните композиционни части. Всяка от тези части е със своя вътрешна структура и сюжетни особености: състои се от разкази за *изпитание / изкушение — преодоляване на изпитанието* от страна на светеца — *откриване на Божията воля* на светеца. Това са трите опорни точки, които са важни в духовен план за утвърждаване на човека в добродетелите според православната аскетика⁵ и антропология и тези опорни точки са база за изграждане на всяка от текстовите структури в житиеписанието. Тези аспекти в повествователната част на агиобиографията ще бъдат разгледани последователно съобразно същността на житията на светиите като част от Свещ. Предание на Православната Църква.

Пророчеството на св. Симеон за славата на бъдещия век⁶ (т.е. за 'славата на призваните към спасение') се отнася и за постигането на святост от преподобния Петър. Тази слава се проявява в света чрез дивните

⁴ Това е така именно поради личностните качества на конкретния човек, които предопределят и проявленията на светостта (външните изяви, т.е. действията на благодатта чрез подвижника дотолкова, доколкото „съответно на своята собствена чистота“ той приема Св. Дух в своето вътрешно пространство на сърцето. (Срв. Мейендорф 1997, 230). Дарбите са едни, но проявленията са различни при всеки човек — за възхвала на Твореца.

⁵ Православната аскетика се поставя в основата на духовния живот на всеки православен християнин. Срв. Јевтић 09.02.2008, 2: „У православној традицији, како теолошкој тако и црквеној, аскетика зазењује оно што се на Западу зове морал или етика. Доиста, православна аскетика је православни морал, православна етика; не постоји и не може да постоји други морал, или етика у Православљу која није и аскетика“.

⁶ Срв. Лк 2:29—32. Всички цитати от Свещ. Писание по-долу се предават според синодалния превод по: Библия, Св. синод, С., 1995.

знамения и чудесата, извършени чрез Божия угодник, като акт на Благодатта Божия. Тя е Божественият дар според Христовите думи: „Тъй да светне пред човеците светлината ви, та да видят добрите ви дела и да прославят Небесния ваш Отец“ (Мат. 5:16) — това е славата на новозаветните праведници, които „ще блеснат като слънце в царството на Отца си“ (Мат. 13:43).

За ползата от написване на житието четем още в първите редове на кратката уводна част: *Иже стхъ житіа · ѿ же тѣхъ вѣлюбивнѣжѣ живнѣ написано положити · ѿ же по себѣ ползѣ дѣлѣ ѿ ревности такожде прѣдати, добро ѿ зѣло полезно ѿ вѣгодно. слышѣшиа къ ползѣ не ѿко прилоучи сѣ быкаеть · ѿ пишѣмоу мѣзда ѿ ползѣ послушѣщихъ :- (676:4—10)*. Тя е двустранна: за слушателите — да подтикне към ревност⁷ и за автора — да изпълни послушание. Изхожда се от идеята, прокарана от св. Григорий Богослов още през IV в. в епитафията на св. Василий Велики за неизречимостта на духовните пространства на добродетелта⁸, чието олицетворение е светецът като пример (образъ) за подражание. Тази идея се възприема от всички поколения книжовници — срещаме я, например, при св. Патриарх Калист в Житието на св. Григорий Синаит: *такъ протикъ силѣ сказовати прѣпіраеть, оупѣшнѣно естъ и полезно... а иже по бѣжѣ жительствовакшии житіе и просѣакшии въ доврѣдѣтеліи. великѣ вѣлми исходатаиствокати плъзѣ...*⁹ Подобна обосновка за написването на жития за светии срещаме и при другите писатели-исихасти от XIV век (св. Григорий Палама, Патриарх Филотей Кокин, монах Григорий Доброписец и др.).

Естествено продължение на темата за послушанието е следващата речева структура — личната авторова обосновка за пристъпване към такъв тип творческа работа: *тѣмже ѿ азъ ѿчѣстѣки повинѣм сѣ заповѣди повелѣвашии, прѣвлѣжѣнаго ѿца нашего пѣтра житиѣ написати / „така и аз, подчинявайки се на отеческата заповед, повеляваща да напиша житие на преблажения наш отец Петър...“ (676:10—13)¹⁰*, където във формата на словесна простота се открива откровеното светоотеческо предание. За това свидетелства боговдъхновеното и дълбоко преживяно слово на св. Йоан Лествичник: „Послушанието е гроб на собствената воля и възкръс-

⁷ Вж. Кенанов 1997, 9.

⁸ Срв. Кенанов 2002, 33.

⁹ Срв. Сырку 1909, 1.

¹⁰ Срв.: Лествица 1996, 23: Самият св. Йоан Лествичник започва своето боговдъхновено слово така: „И тъй, сега ще побързаме да изпълним заповедта на истинските Божии раби, които благочестиво ни подбудиха и със своята вяра ни убедиха; ще прострем нашата недостойна ръка в несъмнено послушание и, като вземем перото на словото от тяхното собствено знание, ще се потопим в тъмното на вид, но блестящо смиреномъдрие...“ (1:2).

ване на смирението. Послушният, като мъртъв, не противоречи и не разсъждава нито в доброто, нито в привидно лошото; защото за всичко е длъжен да отговаря она, който благочестиво е умъртвил душата му (т.е. духовният ръководител — *бел. моя*). Послушанието е въздържане от разсъждаване дори при богатство на разсъдителност“ (4:3)¹¹.

За средновековния книжовник послушанието в творческия процес е противоположно на самоволието. Творческият процес е благодатно състояние именно поради подчинението на Божията воля чрез волята на духовния наставник, изразена винаги в началното *вѣки ѿче* и крайното *ѣмоу же подокаитъ въсѣка слава чѣ и поклонѣніе, съ възначанигымъ ѿцемъ и животворщиимъ и въсѣблгымъ духомъ. нинѣ и присно и въ вѣкы вѣкымъ, аминъ* (87а:996-1000). Т.е. по благословение се върши послушание за слава Божия. Творческият процес не е изказването на собствено мнение и дирене на обективност в субективните пространства, а е съ-творчество — дело на Бога и човека, в което човекът-творец като носител на конкретни харизми (дарби) се явява записвач на Словото Божие. Старозаветно основание за този процес са Давидовите думи: „Езикът ми е перо на бързописец“ (Пс. 44:1) и това е съзнание на пророците. Смисълът на Преданието в християнството е съвършено изобразен в иконата „Св. Йоан Богослов под въздействието на Св. Дух диктува Словото Божие на ученика си Прохор“. Свещ. Предание се изпълнява по същия начин и чрез всяко благословение за написване на богословски текст (в това число и агиографски) — по молитвите на духовния наставник (които предполагат и следват благословието) благодатта покрива книжовника да осъществи послушанието. Оттук идва и съзнанието за нищожността на автора (и дара на смирението), който е „перо на бързописец“. Обратно — липсата на благословение превръща богословския текст в „кимвал, що звека“ (1 Кор. 13:1).

В същата речева структура монах Николай Синаит съобщава за обекта на своя труд — св. Петър, *ѣже въ дошестѣки горѣ аггелъскыи црквыишоу и всплтиш да сице рекж пожившоу пракедно съдихъ* (67б:13—15). Равноангелното житие е тежкият кръст на монашеския подвиг, в който на предна линия в духовната бран подвижникът се сражава с врага на човешкото спасение лице в лице. С преодоляването на падналата човешка природа аскетът става ангел в плът, т.е. постига състоянието на безстрастие и дара на богосъзерцание. За тези състояния четем в Лествицата: „И тъй, истински безстрастен се нарича и е онзи, който е направил своето тяло нетленно, възвисил е ума си по-горе от всяко творение, всички свои чувства е подчинил на разума, а душата си е представил пред Господнето

¹¹ Йоан Лествичник 1996, 38.

лице, стремейки се винаги към Него, даже и свръх своите сили. Някои наричат безстрастието още възкресение на душата преди възкресяване на тялото; а други го наричат съвършено познаване на Бога, каквото ние можем да имаме след Ангелите“ (29:3—4)¹².

Преходът към повествователната част представлява авторски бележки — информация за историята на написване на житието.

Първата обособена повествователна единица е съставена във вид на разказ за чудото на св. Николай Мир-Ликийски Чудотворец за избавлението на св. Петър от тъмницата в началния етап от живота на подвижника. Следствие на това чудо е монашеското пострижение на Петър и установяването му на Атонския полуостров. Като източник се споменава разказът, написан от епископ Методий Патарски, който авторът изцяло заема: *ѿ того ѿже ѿ немъ выкъшемъ чудеси ѿ трѣкляжнаго ѿца нашего николѣи начати. ѿ тако по поклѣюу ѿ по послѣдованію, другоуе ѿго сказати житіе. ѿ ѿже чудесе, сѣи ѿмать ѿвразъ. ѿкоже салгыи великыи ѿца нашъ меѡдїе патарьскѣи епископъ съписа :— (676:15—21).*

В структурата на първоначалния разказ липсват сведения за родителите и детството на светеца¹³. За конкретната духовна биография според автора е важен начинът, по който мъдрият тълкувател на Свещ. Писание и добрият пълководец Петър се отрича от мирския живот и със своята вяра, несъмнено послушание и смиреномъдрие усърдно и без съмнение приема монашеския подвиг от любов към Бога (по свидетелство на житиеписеца за даден обет от св. Петър да приеме иночески образ). Ето житейското основание за отричането: *Петръ гл҃аще ѿже въ бл҃жениѣи памяти. инкъкъ ѿ коевѡдѣска чїна въкъкъ, сїагъ ѿвразомъ иночествовати оутвѣрди сѧ. С҃жшѧ во емоу въ патомъ чїноу. ѿ съ кон различныи въ сирїѧ посланоу выти на вранѣ. прилоучи же сѧ еже множицеж любезно въ нѣхъ выкати. иноплеменикомъ крѣпчаншемъ ѿвкльшемъ сѧ, повѣдѣти оукъ грѣкы на вранѣ. ж҃томъ же выти ѿ нѣхъ многомъ: съ нїи же ѿ сїи петръ. Пл҃кненъ выкъ, въ гл҃емъи самарѡ послаатъ сѧ. градъ же сѧ естѣ арабскы, тврѣдъ же ѿ многочл҃вченъ. (68а: 28—39).* Окован във вериги и хвърлен в тъмница, принудително откъснат от света и лишен от свобода, благоразумният тълкувател, вместо да роптае, изпитва себе си и в себе си намира

¹² Йоан Лествичник 1996, 205—206.

¹³ В агиографския текст сюжет и композиция се гледат според това, кое е важно да се каже за духовната биография на светеца и кое се знае за него. Общите места в средновековните агиографски текстове не се постигат със следване на модели или по съображения относно композицията на текста, а имат духовни основания (съобразно личността на светеца) и библейски и светоотечески основания.

причината за своето нещастие. Той си спомня, че неведнъж е давал обет пред Бога да напусне света и да стане монах, но до този момент не е изпълнил своето обещание. Достигайки до дълбоко покаяние, воинът Христов с благодарност към Бога търпеливо понася изпитанието: ѿдати же сѧ сѧмѧ старѣшишиѣ брани ꙗко хъщениѣ: ѣлмаже ѡнѣ злочѣстикъши, въ тѣлѣшишиѣ телнициѣ того въсади: и ногѣ его въ желѣзѣ тѣлѣшишиѣ оутвърди, цѣлѣшишиѣ дрѣвѣшишиѣ ꙗкоже своиѣшишиѣ выкѣ истазѣтелиѣ: и развѣрѣкѣ ꙗко во сегѡ дѣлѣ въ плѣкненіѣ и равѡтѣ прѣданѣ въистѣ: зане множицеѣ помѡл сѧ бѣи быти инокѣ: и лирскѣхъ ѡрещи сѧ веци и въ концѣ прѣвести молитѣвнѡл ѡмѣтѡаше сѧ молѣше сѧ: кѡлѣцааше: прѣкнемагѡаше о себе кѣсѣнѣнѣмѣ знѣчижааше: и оубѡ ꙗко дѡнна стражѣ, блѡгодарѣствѡ трѣпѣше вываемаа : (68а:39—52). Това е първото изпитание за светеца, то води до ответната реакция от негова страна — отговор чрез добродетели. Постигането на истинско покаяние и съкрушение в душата се посочва от автора като начален етап на духовната бран, резултат от който е очистването на сърцето. С това св. Петър добива дрѣзновение пред Бога и получава дара на молитвата. Молитвата като дар Божи и живо свидетелство за неговия 'живот в Христа' е средство за постигане състоянието на святост. Подобни изпитания, които преобразяват и отрезвяват вярващия човек, често присъстват в агиографските текстове. Св. Василий Велики обръща поглед към Бога след 7-годишното изгнание на родствениците му и оцеляването им по Божие чудо¹⁴ (подобно на евреите в пустинята след бягството от вавилонския плен¹⁵), пленничеството на св. Григорий Синаит е също решаващ фактор за неговия житейски избор и решимост да тръгне по пътя към Христа¹⁶.

Като прекарва много време в това положение (в тъмницата, без никаква надежда на човеци за своето спасение) и състояние (оплаквайки себе си), св. Петър, считайки се недостоеен да проси милост от Бога, отправя молитвите си към светия угодник Николай, когото почита с любов и вяра: Иꙗкоже вѣкѡлѣ емоу прѣкѡлѣшоу въ телници много: ни ѣдина кина сѣсеніѡ пролѣшишѣкаше сѧ: ѡ многого ѡбѣчаа иже стѣго никѡлѣ чюдѣсѣ прѣвѣде стѣи: и вънегда сего въ печалѣхѣ помощника призвати попеченно, ѣже ѡ ѡбѣчѣка дрѣзновеніѣ приѣмѣ азѣ рѣче стѣи никѡлаѣ, вѣкѡлѣ ꙗко не дѡнѣтѣ ѣсѣлѣ въсѣкѡго сѣсеніѡ: множицеѣ кв инокѣствѡвати бѣи ѡбѣщѡв сѧ: не скончѡкѣ же ѣже помѡлѣх сѧ зиждѣтелиѡ, правѣдно и иже зѣ тѣлѣшишиѣ затѡрѣ злоучихъ: сего же ради ꙗже кѣ немѡу зѣмѡлѣх и зѡвакленіѡ не смѣвѣ сътѡворити: тѣвѣ же ꙗко ѡбѣчѣи и мѡщѡу нѣждѣнѣлѣ въ зложити тѣлѣгѡтѣ: и молѣалии скрѣвѣшишиѣ

¹⁴ Вж текста в: Кенанов 2002, 34.

¹⁵ Изх. 14.

¹⁶ Вж текста на житието, относно този епизод в: Сырку 1909, 4.

прѣклоненоу ти выти, дрѣзѣжще привѣгаж· и тѣ хшдѣтаа къ немуу и испор-
жчника прѣдлагаж· (686:53—69). Преп. Йоан Лествичник¹⁷ описва това ду-
ховно състояние по следния начин: „Когато искаме да излезем от Египет
и да бягаме от фараона, то и ние имаме належаща нужда от някой Мойсей,
т. е. ходатай към Бога и пред Бога, който, стоейки между дела и видения,
би простирал за нас ръце към Бога... И тъй, излъгали са се ония, които,
надявайки се на себе си, смятат, че нямат нужда от никакъв пътеводител;
но излезлите от Египет имали за наставник Мойсея, а излезлите от Содом
— Ангела. И едни от тях, т. е. излезлите от Египет, приличат на ония,
които с помощта на лекарите изцеряват душевни страсти, а други при-
личат на желасците да свлекат от себе си нечистотата на грешното тяло;
за това те имат нужда от помощник — Ангел, т. е. равноангелен мъж;
защото поради загнойсането на раните, е потребен за нас лекар, и то
твърде опитен“ (1:7).¹⁸

В такова състояние на покаяние и дълбоко вътрешно осъзнаване сми-
съла на отричането от света божият човек вече живее с обета си и се
посвещава на Бога: ꙗко ꙗще зѣв тоѣж ѿногѣ маніѣмъ здѣшнихъ съжъзъ
изкавленъ выкъ, не к томоу къ мирьскыхъ мѣвѣ прѣвѣждж· ни въ своемъ
ѿтечѣствѣ поживж· нѣ в рѣикъ пойдж· и оу врьховнаго ꙗпа ꙗтра грѣкъ,
постриг сѣ тако скончаж въсе много житіа крѣпкѣ· ꙗнокъ къ мѣстѣ мирѣнѣна
ꙗвлѣмъ· и блѣгшодити бѣи ꙗлика сіла оу хъщрѣжж· (686:69:72). След
седемдневен пост и непрестанна молитва на светеца се явява св. Николай,
който съобщава Божията воля за праведника на този етап: той няма да
бъде все още освободен от затвора, за да се укрепи в пространството на
търпението, усърдието в добродетелта и ревността по Бога. Този е сми-
сълтът на първото явяване на св. Николай, след което св. Петър усилва
духовните подвизи. Второто явяване на св. Николай вече открива на све-
теца Божия промисъл за утвърждаването му в трудовете на подвиж-
ничеството. Отново мотивът е да се развият у праведника гореспомена-
тите три добродетели за придобиване на дръзновение пред Господ. За
това свидетелства и повелята на Мир-Ликийския чудотворец да призоват
молитвено и св. Симеон Богоприемец, който предстои пред Божия
престол със св. Йоан Предтеча и Пресв. Богородица. След това явяване
светият затворник с нови сили преуспява в поста и молитвите към светите
угодници Божии Николай и Симеон. Третото явяване на двамата све-

¹⁷ Специално внимание заслужава въпросът за мястото и ролята на св. Йоан Лествичник в синтеза на теологическата мисъл. Тук за стегнатост и краткост на изложението паралелът със Свещ. Предание се извършва според Лествицата като обобщаващ труд и основа на православното монашество преди синтеза на св. Григорий Палама.

¹⁸ Йоан Лествичник 1996, 25.

тителите е съпроводено с чудното освобождаване на св. Петър от тъмницата, което напомня за освобождаването на св. ап. Петър от Ангел Господен¹⁹: иꙗзыци некъзврано ѿсѣдѣ · и ꙗкоже хощеши шествѣи ничто же въ тѣ прочее ѿ ангелыхъ възвращени прѣплати или оудръжати възможехъ: — Петроу же нозѣ железныи стѣлчѣи показашоу, простеръ рѣкѣ дръжани жезлы стѣни сꙗмѣи · железамъ же прикоснѣхъ, ꙗко таетъ коскъ ѿ лица ѿгню, сице сна развори въ тѣ чѣ безъ вѣсти сътвори: (70б:164—172).

Като се уверява, че освобождаването му не е сън²⁰ и че това е знак Божии, св. Петър усърдно се заема да изпълнява обетите, дадени в затвора като воля Божия по молитвите на св. Николай. Пристигането в Рим е съпроводено със следващото изпитание за светеца: вѣрѣи чѣвѣ братѣ пѣтри ѿвѣщаніа съврѣшѣи въскорѣ дїце ли же нї, пакѣи самарѣ ѿведенѣ вѣдѣши ꙗко съжзникъ · (71а:196—199).

След отричането от света враговете на човешкото спасение се опитват да уловят стъпилия на пътя на спасението в примките на отчаянието и да осуеят надеждата му за спасение. Това означава обръщане назад към рода и света и изоставяне стремежа към Царството Божие. Но утвърденият вече в ревността по Бога „оставя мъртвите да погребват своите мъртъвци“ (Лука 9:59-60) и преодолява изпитанието благодарение на добродетелния страх Божии: ѡнъ же, ѡко оубѣи и прѣваго ѿмѣтаніа вѣжъ съ прѣкшнїа · ѡво же и стѣлоу оубодїе творити оумншлѣжъ, ни въ свои долѣ шѣни ѿнѣдѣ своимѣ или знаемымѣ сѣкѣ ꙗвїкѣ · (71а—71б:199—203). Това е проявление на безпристрастието (отстраняването на грижите и скръбта за света) — второто стъпало в Лествицата на добродетелите: „Който истински е възлюбил Господа, който истински желае и търси бъдещото Царство, който истински скърби за своите грехове, <...> той не ще възлюби нищо временно, не ще се суеи и грижи ни за имущество и придобивки, ни за слава в този свят, ни за приятели, ни за братя, с една дума — за нищо земно, но като остави всичко светско и всяка грижа за него, а преди всичко като възненавиди плътта си, лишил се от всичко, без грижи и леност ще последва Христа, непрестанно гледайки към небето и оттам очаквайки помощ, по думите на светията, който казва: „към Тебе се привърза душата ми“ (Пс. 62:9)“ (2:1)²¹.

Срещата на благочестивия Петър с папата и приемането на монашески чин по застъпничеството на св. Николай не е случаен акцент в текста. След борбата в подвизите за придобиване на добродетели и след изпитанията, т.е. след преодоляване на падналата човешка природа,

¹⁹ Сръ. Деян. 12:6-9.

²⁰ Сръ. Деян. 12:9.

²¹ Йоан Лествичник 1996, 30.

виждаме как за Божия угодник, вече носен от благодатта, безпрепятствено се изпълнява всяка дума от обета. Св. Петър пристига в Рим никому неизвестен, св. Николай възвестява в нощно видение на папата за него, като му повелява да го облече в иночески ангелски образ при гроба на св. върховен апостол Петър. По време на света литургия папата разпознава сред народа светеца по явения му насън негов образ от св. Николай и го призовава на пострижение, разкривайки видението си и повелята на св. Николай. Приел иночески образ, светецът остава известно време в Рим, където бива оглашен от папата, който, следвайки откритата му воля Божия за новопостригания, го отправя от древния град с напътствия и архиерейско благословение вече като духовен ръководител.

С напускането на Рим от св. Петър завършва първата част на житиеписанието. В антропологически аспект тук виждаме първия и много важен етап от духовния път на човека: излизането от страстната душевност и поемането на духовния път към Бога. Тези първи стъпки в духовността са съпроводени с усърдна битка на човек със себе си, за да излезе в духовните пространства, да пречупи ветхия човек, да го откъсне от масовостта. Преодолявайки границите на душевността, душата, вече поета от Св. Дух (поради цялостната отдаденост към Бога), започва да се носи от Благодатта и да разпознава доброто и злото. Тази способност е знак, че подвижникът е готов да излезе на открита духовна бран лице в лице срещу врага (падналият ангел и неговите служители).

Фактът, че представената по-горе накратко текстова структура носи почерка на друг автор (епископ Методий Патарски), което е текстологичен проблем, за духовната биография на светеца няма никакво значение. За вярващия възприемател е важен процесът на духовно израстване, представен последователно. Съвпаденията с други текстове не са „монтажи“, а са особен похват (с библейски основания), чрез който се осъществява връзката с Преданието като свидетелство за истинността на разказа.

Втората текстова структура на повествователната част започва с разказ за чудното изцеряване на едно болящо семейство от св. Петър през време на неговото плаване на изток от Рим, накъдето го насочва Божият промисъл. След няколко дни път моряците се насочват към брега да си набавят хляб, ношуват в дома на болни хора, които очакват смъртта. Стопанинът от разговорите на моряците разбира, че на кораба има авва и измолва да го доведат в дома му да благослови него и домашните му преди смъртта. Със смирено сърце и страх Божи светецът, подтикван от човеколюбиви чувства, тръгва към дома. С влизането там св. Петър произнася благословение към домакина и той оздравява. След това осенява с кръст всички болни и те също се изцеряват, прославяйки Бога, Който им изпратил бърз помощник и избавител от мъките в лицето на преп.

Петър. Мълвата за чудото се разпространява и сред останалите пътници на кораба, които падат в краката на преподобния за благословение, а излекуваното семейство с дарове идва да изпрати Божия угодник. Всички се радват в Бога. Смирението като пример за подражание е основният акцент тук. Авторът описва събитието с най-малки подробности с цел да насочи вниманието на възприемателите, от една страна, към поведението на св. Петър, в което се проявяват добродетелите и Божествените дарове на праведника, а от друга страна — да се усети силата на Божията благодат, която се излива чрез Божиите угодници върху всяка вярваща душа. Такива изяви на Божията благодат са изпитание за праведника — да не се поддава на горделиви помисли и да се утвърждава в смиrenomъдрието.

Следва изява на Божия промисъл за светеца. Във видение на инока Петър се явява Царицата Небесна заедно със св. Николай, който измолва от Нея да посочи място, където Петър да прекара останалата част от живота си в изпълнение на обета за служба на Бога. Отговорът на Пресв. Богородица е известното нейно откровение за Света гора и благословение за всички, които ще се подвизават на това място под Нейния покров: въ дѣвнѣстѣи горѣ, вѣдетъ покои егѣ · еже въ жрѣвни свои просивши прижхъ, ѿ моего сѣна и бѣ · тако да иже мирѣскыхъ ѿлжчающе сѧ млгвѣ · и дѣвнѣхъ елика сила емлаще сѧ · и люе истиннѣ и вѣрвж и любовнѣ дшж призывающе имѧ · ннѣшнее житіе вес печали прѣпроводить · и вѣдюще дѣлы вѣроугоднѣилии наследдѣть · зѣлв во радостно имамі снѣ · и велии мои дхъ въ немъ веселоует сѧ · и во ижектно вѣкѣ · тако вѣдетъ нѣкогда егда оумножит сѧ чингъ и нѣчьскы ѿ конецъ до конецъ егѣ · И милость моего сѣна и бѣ, аще и ѿни спсннѣи заповѣди съвмоджтъ, въ всѧ вѣкы · ѿ нихъ не разорит сѧ · И распротранѧ ихъ на югъ и сѣверѣ реченнѣи горѣ · и ѿбладажтъ ежъ ѿ морѣ до морѣ · и имѧ ихъ въ всѧ подѣслѣннѣи прѣхвално положж · и трѣпашжъ къ ней, защицж · (74а:334-351).

Благословението за св. Петър се изпълнява отново по чуден начин като плод от търпението и смирението на светеца в приемането на Божията воля: Помисли же ли и прѣподовнаго пѣтра несоумненнѣи вѣрж · тако въсѣ не здовнаа възможе · и ѿвѣщаніе еже ѿвѣща сѧ гѣи въздати сътвори · (74б:355—358). От момента на видението преподобният живее в молитвена благодарност към Бога, Който го удостоява с това Божествено проявление. Междувременно корабът отплава с попътен вятър, но достигайки бреговете на Атонската планина, по чудо се установява на едно място и чюждаахъ сѧ корабници дроугъ къ дроугѣу глѣще · что оукв вѣдетъ знаменіе сѣ · и что прѣславное сѣ тѣщитное прѣвѣченіе · (74б:366—369). Като осъзнава, че заради него Господ допуска това препятствие, светецът изявява волята Божия на своите спътници, които сего зкв съ плачелнѣи и руданіемѣи изнесше ѿставншж тоу, глѣще емѣу · тако велика покрова и помощи лишихом сѧ днѣ,

тебѣ ѿтрьгшоу сѧ на ѿ: (75a:386—389), утешава ги, дава им необходимите наставления, благославя ги и слиза на брега на Атонската планина. С простите на пръв поглед поведенски действия се изявява вътрешното състояние на праведника — смирението му и любовта към ближния. Така завършва втората композиционна част на повествованието, която описва окончателното напускане на света и открива на възприемателя истинския мотив, твърдата основа за по-нататъшния живот в уединение на светеца — търсенето и общението с Бога, чистата вяра на праведника. Това според автора на житието е истинската и единствена цел на всеки християнин, който с твърда решимост е поел спасителния път.

От третата обособена текстова част в повествованието започва същинската духовна борба на вече утвърдили се в добродетелите праведник. Иноческият образ на живот подготвя и разкрива благодатното умение на постника да разпознава духовете, да вижда враговете на човешкото спасение и да ги прогонва — от помисловите нападения до преките им атаки.

Темата за духовното противоборство е част от православната аскетика. В агиографските текстове нейната основа и начало намираме в житието на св. Антоний Велики от св. Атанасий Александрийски²². Проследява се още в духовните биографии на светиите от всички времена, защото това е повтарящият се път пред всеки подвижник, познавателната среда, в която светецът преодолява чрез непосредствения си опит страстните състояния на падналата човешка природа. За православната догматика това е етапът на практическо придобиване на добродетелите (деяние, πράξις).

Още с пристигането си в Халкидическата пустиня св. Петър е посрещнат от атаките на поднебесните духове на злобата. Оттук в бдително трезвение започва животът по примера на Спасителя в пустинята (вж. Мк 1:12—13). Със съдействието на Св. Дух християнските подвижници живеят и се подготвят в очакване на Царството Божие. Тази метатекстова обосновка е вписана в текста на житието и е доказана с примери от духовната борба на аскета.

Останал сам на брега на Атон, св. Петър отправя молитва към Бога, осенява с честния кръст цялото си тяло (с което отхвърля от него примките на лукавия) и тръгва към върха на планината да търси място, удобно за уединение. Авторът на житието описва подробно действията на светеца — те изразяват духовното му състояние на силна вяра, дръзновение и на ревност по Бога.

Обикновено като търси за себе си място за покой, човек може да се поддаде на малодушие, маловерие и страх и да се настани в леко за

²² Вж. Кенанов 2002, 17; срв. и Кенанов 1978, 82—83.

преживяване място, като по този начин сам несъзнателно се лиши от подвиг за Бога. А св. Петър много же стрѣлнингы и частыми дрѣвесѣи вѣста и пропасти прошедъ, ѡврѣте пещерѣ зѣлоу зѣм тѣмнѣ. ѡвраслѣ же кжпнїемѣ и хрестїемѣ ѡвѣсждоу. въ ней же толико грѣдѣ (! = гадѣ) множѣство вѣ іакоже прѣмнїхти некесныхъ зѣкѣѣ множѣствомѣ и мурскыи пѣскѣкѣ. съ ними же и вѣсѣкѣ кѣгнѣждаше сѣ множѣство. (756:407—415). Усетили идването на светеца, демоните въстават против него с цялата си злоба. Като има пред очи само Бога, той не изпада в малодушие и не се спира, а с несмутима вяра се насочва към пещерата. Отправя благодарност към Бога, осенява се с кръстното знамение и тогава влиза в мястото за уединение, откъдето в миг изчезват всички бесове и влечуги. Така започват изпитанията за светеца в третата текстова структура. Продължава се разказът за същинската бран с отпадналите поднебесни духове — тя в житията се загатва с малко примери на действия, изпълнени с дълбок духовен смисъл. Авторът в тези епизоди следва утвърдената традиция и от личен духовен опит на исихаст, лаконично определя конкретния етап в аскетизма. Особено внимание се обръща на смирението, молитвата и богообщението, вярата и ревността по Бога, и на всички добродетели, т. е. на силата на благодатните дарове, а фактът на победата над бесовете е следствие от благодатното действие над св. Петър, който и спокѣдаж сѣ днѣ и нощѣ и молитвѣи тѣплѣ възпущаж. (756:421—423). Смирението на праведника се проявява, когато в борбата с врага той се обръща към себе си, т. е. събира себе си, обновява падналата човешка природа и я преодолява чрез силата на покаянието. Св. Йоан Лествичник пише за покаянието — изповед: „Покаянието е възобновяване на кръщенiето. Покаянието е завет с Бога за изправяне на живота си. Покаянието е купуване на смирение. Покаянието е постоянно отхвърляне на телесното утешение. Покаянието е мисъл на самоосъждане и грижа за себе си, свободна от външни грижи. Покаянието е дъщеря на надеждата и отхвърляне на отчаянието. <...> Покаянието е очистване на съвестта. Покаянието е доброволно търпение на всички скърби...“ (5:1)²³.

Това светоотеческо обобщение с точност обхваща състоянието на светеца в аскетическото поприще, отразено в поредното изпитание: трѣпѣливное ѣго и дрѣзостное не моггы трѣпѣти иже присно зѣлыми завистѣлии сатана, възелѣ късе воинство свое съ стрѣлами и лѣкы, въннде ѣдинѣ в ѡнѣ пещерѣ. ижеже влѣкнѣи мѣнчскаго страданїа сконѣча подвигѣ. и нї иже, л. 76а каменїе прѣквелико іакоже прѣквращающе извѣноу, съ гласѣи и вѣплѣи поущаахж на нѣ. іакоже сїи зрѣшоу стѣлоу глати. іако въсѣко прїепѣ ли кончина. и нектомоу въ живыхъ вѣчѣтж себе. и прѣвѣстѣателѣ зѣм сїхѣ,

²³ Йоан Лествичник 1996, 66.

вънѣтрѣ въ пещерѣ. друзи же ѣго въскѣ ѡржжіа ѡ стрѣлы дрѣжаще, мнѣхъ поущати на прѣподѣвнаго враждѣвно. (75б—76а:424—437). Невредим под закрилата на благодатта, в отговор на нападението аскетът със смирено дрѣзновение противостои на страха и малодушието, които използва врагът на човешкото спасение. Той гла въ сѣтѣ. да изыдѣ ѡс пещерѣ ѡ разоумѣхъ что ѣсть сицикѣи гнѣкѣ. ѡ что съзравшихъ сѣ плѣкѣ. (76а:438—441). Бесовете се устремяват свирепо срещу праведника, готови да го разкъсат. Отговорът му е молитва към Пресвета Богородица: И изышедѣ, видѣ лжакѣствіа доухѣ ѡкрѣстѣ пещеры стоющѣ. ѡ гласѣ неѡдрѣжнѣыми ѡ страшнѣыми къзурѣ велии на нѣ поущающѣ сѣ. ѡ ѡчи на небѣ къзведѣ, бѣжъ призывааше на помощѣ. рѣкѣ сѣце. стѣдъ бѣце, помози рабоу твоемоу. (76а:441—446).

Само с ясното съзнание за собствената немощ молитвата в простота се превръща в средство за победата на светеца. Нейното функционално и структуриращо значение в текста се обяснява с православния възглед за молитвата като основа на безмълвието (исихията), който поддържат атонските исихасти, а св. Григорий Палама развива в догматическите си трудове. Акцентира се на личностното умение на светеца чрез смирение и молитва да прогонва бесове с произнасяне името на Пресв. Богородица: И кънегда слышати съпротивнѣмѣ, сладкое ѡ прѣкѣждѣлѣнное намѣ бѣци ѡмѣ; скорѣ ѡ напрасно кѣшѣ безъ вѣсти. (76а:446—449). Иисусовата молитва в нейните варианти също прави молителя недостъпен за врага: Дрѣжааше сѣ ѡбѣ пакѣ подвигомѣ стѣми въдакѣ сѣбе въ пещерѣ. ѡ мола сѣ глааше съ кѣплемѣ крѣпкомѣ. ГИ ІУ Хѣ бже мои не ѡстаки менѣ. ѡ к томоу не слышаахъ сѣ гласи, даже до крѣмене ѣтера. (76а:449—453).

Краят на третата текстова структура описва поредното преобразяване на бесовете (в диви зверове и влечуги) и поражението им чрез силата на отобразилия се в светеца Христос: знаменіемѣ крѣта ѡ призываніемѣ ѡмене бжжіа ѡ прѣчисто сего рождѣшѣ мѣтрѣ, въскѣхѣ ѡганѣаше. (76б:464—466). Само за една година в пълнотата на безмълвието и сърдечната простота аскетът преодолява страстността на човешката природа: Актѣу ѡбѣ скончавшоу сѣ ѣдинѣ. ѡ безмѣкѣе дрѣжащоу великомоу ѡцѣоу нашемоу пѣтроу. (76б:466—468). Безстрастието и мирът в душата са благодатно утешение, което Господ промислително изпраща на св. Петър (известно време не допуска вражески атаки над него).

Четвъртата част продължава да описва аскетическия подвиг на преподобния, но вече в по-висок духовен план. Идва ред на изкушенията, носени от пристрастието към родствениците. Врагът на човешкото спасение се преобразява в един от слугите на св. Петър и се явява при него в пещерата. Целта с поредното зрелище е да пробудят тщеславни помисли и скръб по света. Като разчита на свойствената за ангелите прозорливост, духът на злобата се прикрива с разказа на слугата за мнимата

молитва към св. Николай, която му открива къде се намира светецът (766—776:471—522). В отговора на св. Петър е развита мисълта на св. Макарий Египетски за състоянията на духа при оразличаването и разпознаването на духовете (разсужденије доухокоумъ. 1 Кор. 12:10): „При демонските явявания на човека неговата душа винаги се смушава; в присъствието на Ангела Божи тя се радва и чувства неизяснимо удоволствие“²⁴: *Снѣ вѣсѣу глаголющюу ѿнаа нѣкаа съ слѣзани, начатъ съмъщати сѧ ѿ стѣнъ ѿ слѣзани ѿмакаж лице рече къ немуу · въ мѣсто сѣе, ни аггелъ · нѣ члкъ приведе ма · нж самъ бѣ ѿ прѣчистаа ѿго лѣти бѣа · ѿ аще не съ ѿнѣли вола ѿ повелѣнїемъ ѿсждоу ѿтидж, ѿ наконѣ л. 78а ималъ ѿтѣти · Вѣкоупѣ же ѿгда слышати вѣсѣу бѣгородичное ѿма, авїе въз вѣсти въ (776—78а:522—531).*

Изкачването по Лествицата на добродетелите изисква живот в бдителност — поетапно отричане от греховността и постепенно очистване на сърцето за приемане на благодатта. Отварянето на сърдечното пространство за Бога освобождава вътрешния дом на сърцето от страстите и тяхното място се запълва от добродетелите. Докато първоначално нападенията изгонват плътските и сетивните страсти, впоследствие — душевните привързаности, накрая са духовните нападения — отпадналият ангел на светлината (къ аггела свѣтоу прѣшвражъ се²⁵) се явява директно, за да замести с гордост любовта към Бога, Който съкрушава и най-опасните козни: *исчѣвоше же ѿ чѣстаа мъчтанїа дѣвола ѿ аггелъ ѿго бжїею помощїю ѿ дѣиетвїемъ*. Сам милосърдният Бог „съхранява своя верен раб невредим от дяволското злодейство“. По този начин авторът не коментира добродетелното всеоръжие — постоянното „свето смирение“, а възхвалява Бога чрез Неговия светия, който получава дар Божи — способността да вижда и побеждава ‘духовете на злобата’.

Средствата за придобиване на благодатта на този етап в духовното развитие на аскета, както и постигането на висшите добродетели по Лествицата, са описани в следващите редове: *ѿ оудивилъ сѧ стѣнъ къзни вѣсѣвстѣнъ · ѿже ѿ хѣ знаменїе сътворъ, пакы оумльче: Постомъ же ѿдѣкав сѧ ѿ въздръжанїемъ многомъ · ѿ молитвами непѣрестанными оупражнѣа сѧ · въ съвършеное достиже смѣренїи ѿ мѣрж лѣбкѣ чистыж ѿ оума чистотж · (78а:531—536)*. Това е и отговорът на поредното изпитание.

Очевидна е приликата на тези две части от повествованието както с творбите за отшелници в началния етап от разволя на агиографския жанр

²⁴ Вж. Творения преподобнаго Макария Египетскаго. Беседа 7. Изд. 3. Москва, 1880. — Цит. по: Патерик 1898, 502.

²⁵ Това преобразяване на сатаната, което и исихастите от XIV в. на Света гора използват съобразно светоотеческата литература, по-късно се възприема и го срещаме при св. Патриарх Евтимий, св. Патриарх Калист и др. — Вж. подробно в: Кенанов 1978, 84—85.

(напр. „Житие на св. Антоний Велики“), впоследствие — с тези на атонските писатели исихасти („Житие на св. Григорий Синаит“ от св. Патриарх Калист, „Житие на св. Йоан Рилски“ от св. Евтимий Търновски и др.), така и с житията на техните приемници от православния славянски свят (напр. „Житие на св. Паисий Величковски“). Демоноборчеството е основата на праксис-а и има съществено значение в пропеса на обожение — присъствието му в агиографските текстове е придържане именно към тази подвижническа традиция.

През следващите седем години, в които се подвизава със смирение и съкрушено сърце в молитва, пост и въздържание, подвижникът достига мярата на истинската любов и чистота на ума. Това са благодатните дарове, резултат на гореописаните подвизи и подготовка за следващото изпитание чрез падналия ангел: ¹И по прѣшествии ѿкъ ·ъ· къ аггела свѣтоу прѣвѣбражъ сѧ · ѡкнажено ѡмѣка къ ржкоу ѡржжіе ста влізъ кратъ пещерѣ · (78а:539—542). Този път лукавият се преобразява в архистратиг Михаил, за да възвести на св. Петър мнимата воля Божия: да напусне пещерата и да се завърне в света, където много хора имат нужда от него. Светецът, от една страна, е поставен по-високо от старозаветните пророци като основание да се завърне в света. Мнимата Божия воля се посочва и чрез изсушаването на изворите в мястото на уединението като знак светецът да напусне пустинята, защото в нея няма условия за човешко съществуване: ²И никѣ звѣ мѣсто сѣ ѡставѣ, ѡди къ мирѣ на ствѣрженіе ѡ ползѣ многыма · гѣ въ бѣ источникъ ѡсоуши водниѣ и сжщїи влізъ тебе · свѣрен ради ѡ гадѡвъ на · л · 78б шестїа ѡже на тѣ вывихъ · ꙗко да ѡздржѣ воды не пижше: Бѣ же прѣмѣдрѣи къ злобѣ сѣи, прѣдѣпослакѣ вѣса къзранѣща ѡ држѣща водное теченіе · (78а-78б:550—557). Смирението, простотата са средствата и точният ориентир за вярното поведенско и речево отреагиране на праведника: сѣхъ слышакѣ стѣи, рече къ слѣрени · кто ѡсмѣ азъ пѣсѣ да аггелъ гнѣ прїдетѣ къ мнѣ · (78б:557—559). Бог допуска поредното изпитание, на което той отговаря според мярата и възможностите на придобитите добродетели: ѡ стѣи · азъ вѣдѡмо ти вѣди · ꙗще не прїдетѣ ꙗже въ всемѣ помагѣща ми бѣа · ѡ топлѣи къ вѣдахъ помощникъ никѡлаѣ ѡсѣдѣ не ѡстѣпа · (78б:568—572).

Блаженият Петър прозрява злобата на врага и безпределната му вражда против Божиите раби, но същевременно не спира да изповядва Божието всемогъщество като защита над верните Христови служители. След благодарствената молитва към Бога настъпва пълно разобличение на вражеското безсилие: къкоупѣ же вънегда слышати бѣфорѡдїчноѣ ѡма, ꙗвїе ѡшезе ѡ ѡчїоу стѣго вѣсѣ · ѡ разоуѣкѣ хытрости дїавѡла стѣи ѡ ꙗже того въ всемѣ немощѣ, помѡли сѧ къ гѡу глѣ сїце · врагъ оубѡ гнѣ ꙗс хѣ бѣ лон, рѣкажѣ ѡвѣходитѣ ѡскы пожрѣти ма · нж тѣ дрѣжавнож ржж сн

ѡграждаѣши мѧ рава твоѧ - л. 79а го· тѣмже бѣгодура тѧ тако нѣси ѡтѣпиль
ѡ мене· Сѧ рекъ оумилъче· (78б—79а:572—580).

В началото на подвижническия път неизразимо утешение за светеца е явяването на св. Богородица и св. Николай. На върха на аскетическия подвиг те отново се явяват, за да му възвестят, че заради неговото отстоявано и утвърдено христолюбие вече не е сам в своето страстоборчество²⁶: ѡнинѣ к томоу не зжасан сам· ѡво бѣ с товож ѣстѣ· ѡ безъ соумнѣнїѧ оутро посланъ вждетъ аггелъ пицѣ невеснѣ прїносѣ тевѣ· семоу же повелѣно естѣ на коѡхжѡ мѧ· днїи ѡ ноцїи ѡ днѣ творити· покажетъ же ти ѡ маннѣ на пицѣ· ѡ сѧ рекше· ѡ миръ ѣмоу дакаше, ѡтидошѣ· (79а:585—591).

Св. Петър, в състояние на умиление, благодари на Бога, че му открива такива страшни тайни. На следващия ден Ангел Господен му донася небесна храна и му показва манна, с която да се храни. Като прославя Христос и Неговата Пречиста Майка, светецът спокойно се подвизава в своя ангелски подвиг под закрилата на Божията благодат, в състояние на богосъзерцание (θεωρία): въ толицѣхъ же лѣтѣхъ, не зрѣ ѣстѣства члчк· не вѣ томоу пица ѡно, тѣкмо манна· ни ѡдежда· ни покровъ· ни ѡно чтѡ ѣже трѣкоуетъ члчскѣи рѡдѣ· Нѣ тѣкмо л. 79б неш ѡмѣж покровъ· ѡ земля въздволеннїи ѡдрѣ· сице почиваше бѣженъїи· въ знон зев гора· въ зилѣ же помръздаж· ѡ сна въскѣ трѣпѣше пѧче члѣка за вждѣше ради агъзѡвѣзданїе· (79а—79б:599—607).

Вниманието тук се насочва към нов етап от земния живот на праведника — старчеството. То е свързано с православния мистически опит в боговидението. Ценностната характеристика на преподобния тук се изгражда посредством образното поставяне на светеца според назначението на човека да властва над вселената (Бит. 1: 26). За православната антропология това ангелско състояние е свидетелство за възстановяването на 'падналата човешка природа', възвръщането на образа Божи и богоуподобяването.

Светецът постига живот на безплътен ангел и така се затваря кръговата композиция. Още в увода на ЖПА е въведен мотивът за ангелоподобния живот на праведника, който е утвърден от агиографската традиция.

Някои паралели свидетелстват за непрекъснатостта и приемствеността в агиографските текстове за преподобни и връзката със светоотеческата литература, Свещ. Писание и Свещ. Предание. В „Житие на св. Йоан Рилски“ от св. Патриарх Евтимий има редица паралели с ЖПА²⁷:

²⁶ Срв. за подобно откровение в „Житие на св. Антоний Велики“ в: Кенанов 2002, 20—21.

²⁷ Срв. Кенанов 1978, 84—85.

бяс обладава брата на св. Йоан Рилски („А дяволът, като го взе, водеше го в пустинята и го разпалваше да оскърбява мъжа...“²⁸), както и брата на ловеца, открил св. Петър в светогорската пустиня (вратъ оубо ловеца, дхъмль дръжниль гѣше нечистѡ²⁹). Съответствие на тези събития са свидетелствата за чудните изцеления на бесноватите в двата текста. Св. Йоан Рилски е нападнат и пребит от разбойници, както св. Петър още с пристигането си на Атон. Нападенията на дявола са от телесен и душевен характер, както в „Житието на св. Антоний Велики“. Св. Йоан се храни с манна небесна, както и св. Петър, след окончателната победа над бесовете, е удостоен 53 години да приема тази Божия милост като причастие от Трапезата Господня. Храненето с манна небесна в Стария завет е предобраз на Светото тайнство Евхаристия за постепенното възхождане на светеца към Царството небесно и освещаването му с благодатното въздействие на Светия Дух.

В следващата текстова структура се известява за богоугодните дела на праведника чрез промислителната среща с ловеца: егда оубо въсхотѣ гѣ ѣкити тогѡ члкомгь, смотренїемгь сицевкагь, ѡбразъ быти оустрои. Ловецъ нѣкынъ. ажк' свои ѡ тоуль въземъ, ѡзыде локити по горѣ. многа же стрѣлна мѣста ѡ ждоля гажьвка въ стрѣлининахъ. ѡ часты хълмовы горьскыж прошедъ, прїиде на ѡно мѣсто. ѡдеже стын аггелъское живѣше житие. ѡ нѣсное вѣ коупоуж когачетко. ѡ сѣ прѣвеликъ еленъ ѡ джбракѣи сжжжл влїзъ пещеры ѡзышедъ ѡграж нѣкако ѡдѣше прѣд лицемъ ловца: Видѣв же ѡнъ прѣвелика же сжжа ѡ зѣлау краснѡ дроугыж въса ѡставль, послѣдоваше сепоу вѣсѣ днѣ. ѡкоже зѡв промѣшленїемъ нѣкконягъ еленъ наставаѣемъ, прїшедъ стѡ надъ пещерж. въ слѣд же ѡджцоу ловцоу. ѡ сматрѣжцоу конягъ ѡбразомъ ѡметъ и, ѡвлет сѡ елѣ на деснжж странж възрѣвшоу ѡжжжъ. (79б:608—626). Подобно е повествованието за откриването на славата на св. Йоан Рилски, чрез срещата му с пастирите. И при св. Евтимий (в Пространно житие на св. Йоан Рилски: распали сѡ тако еленъ къ источникомъ воднымъ...), и в житието на атонския отшелник Петър, срещаме образното сравнение с елена като символ на жадуващата за общение с Бога душа, чийто метатекст е Псалтирът (Пс. 42:1). Множество иноци, търсеци благословение и закрила от св. Петър Атонски, се заселват в Халкидическата пустиня, а в Рила израства манастир под покровителството на св. Йоан Рилски. Така плодовете на светостта се проявяват в умножаването на Христовите последователи, чиито застъпници и преки молитвеници са светиите.

²⁸ СБЛ 1986, 139.

²⁹ НМРМ 4/8, л. 497а.

Описанието на външния вид на подвижника е уместно едва в края на постническия подвиг, когато лицето изгубва чертите на плътта и се одухотворява, като отобразява уподобяването с Христос. В този смисъл не са случайни паралелите както в иконографията (напр. между св. Онуфрий Велики и св. Петър Атонски, авва Доротей и св. Йоан Рилски³⁰), така и в агиографията: гжсть оуѣв крадож· ѿ главнѣхъ власъ, даже до чрѣслѣ порастѣш ѿ нѣкѣ· а прочее же тѣло вѣсе ѡкнаженѡ, л. 80а и вѣсѣкко лишено ѡдеждѣ· (79б—80а:626—629). Същите черти носи и описанието на св. Онуфрий (IV век). Паметта на двамата светии се отбелязва на 12 юли; в атонските стенописи и православната иконография много често те се изобразяват един до друг. В ръкописите двете жития също се поместват заедно. Това свидетелства за непрекъснатостта в традицията при описание на светиите-отшелници и за връзката със Свещ. Предание — приемственост, която е очевидна при сравнението на по-късните аскетически жития с тези от IV век.

В срещата с ловеца се долавя дарът на прозорливост на св. Петър (в усещането на другия, знанието за другия, преживяването на личността на другия чрез това, което Господ открива за него според мярата на любовта на праведника). Ловецът, подтикнат от ревност по Бога, чрез разказа на подвижника изявява волята си да остави света и да остане в пустинята (т.е. възревнува по Бога и възжелава спасението на душата си, което е обръщане към себе си). В този случай изпитването на душата на новоначалния във всяко нейно благочестиво желание е отговорност на мъдрия наставник: он же рече к нему· не тако кждетъ члдо· нж прѣвѣкѣ ѿди въ домъ свои· и ѡставшиа тебѣ члстѣ ѡчѣ наследѣдѣа подаждѣ трѣвоужѣнѣ· ѡреци же сѧ вина ѿ масла ѿ сыра ѿ масла· ѿ прѣжде си хъ, своеѧ женѣ· ѿ прилежи молитвенѣ ѿ себѣ вѣннимѣ· ѿ съкроушеніюу дшж, сие лѣто· ѿ по скѣчкни ѿго, прїиди къ мнѣ· (80б:656—663). Определянето на себе си (самоопределянето) е важен етап от вземането на решение при новоначалните в духовния живот. То е свързано и с очакване Бог да яви волята Си, което води от своя страна до развиване на добродетелите търпение, трезвение и бдителност, въздържание, вяра.

Получил отеческо благословение, ловецът се завръща в дома си, където прекарва една година съобразно наставленията на праведника. След периода на изпитване той отива на Атонската планина с брат си и двама монаси. Отправя се към пещерата на св. Петър, но намира светеца вече представен в Господа ѿ ржцѣ крѣтаѡвразно свѣзданѣ ѿ лица· ѿ ѡчи благоѡвразнѣ покрѣвенѣ· ѿ прочее тѣло чѣснѣ на земли лежѣше ѿ ѡпратѣно·

³⁰ Вж. Кенанов 1999, 288—289.

(81a:679—681). Едва тогава разказва живота му на своите спътници, които се умиляват с благоговение пред светите мощи. Следва първото свидетелство за светостта на подвижника — изгонването на беса от брата на ловеца, обладан от дълги години (81a-81б:689—710).

Чудесата при светите мощи по молитвите на праведника (изцерения и прогонване на бесове) са свидетелство за светостта след успението³¹, защото божествената благодат не спира да действа и чрез мощите на божиите угодници. Тя е същата тази „власт над нечистите духове, да ги изгонват, и да изцеляват всяка болест и всяка немощ“ (Мт 10:1), която Христос дава на учениците Си; нея придобиват светиите — Христовите подражатели — през живота си и тя е знак за удостояването им с благодатта и с живота в Царството на славата.

Следващата обособена текстова структура е разказ за пренасяне мощите на светеца в Климентовата обител³². Тук се съдържа интересно авторово отклонение с разсъждения, които са свидетелство за изпълнението на пророчеството за Атон и обещанието на св. Богородица за иноческия полуостров: не чудите же съ монастырь слышавше. ѿ въ вѣжъ прореченіе, же пристѣпа то начатъ. ѿ еже оубв гл҃аемо, ѿ капа кодѣ живѣщїиа къ ѡсѣдѣни вєчислѣниа ѿ оумленїи, въ вежнѣ възршенїи вєдѣрнѣк и пространствѣк ѿ множествѣк еже нинѣ видїаемо, еже доврѣмѣ дѣїствѣнное оустрѣи склѣтренїе: ѡнѣдоу же благоврѣменное ѣсть рѣщи ѿ намѣ съ рекшїиа. ꙗко доври домї твои ꙗкове, ѿ скїнїѣ твоѣ илїѡ, ꙗже въ дрѣзи гѣ ѿ не чл҃кѣ. (81б:717—727).

Спътниците вземат мощите със себе си на кораба и се отправят към северната част на Атонската планина. По Божи промисъл корабът застава на едно място срещу манастира на св. Климент като вкопан — това е поредното чудо. Промислително на монасите от обителта се открива присъствието на мощите на св. Петър на кораба. След тържественото им пренасяне в манастирската църква те започват да чудотворят — къси ицѣлеваахъ; ѿ зѣлкѣнїи прїемаахъ; ꙗцѣм же недѣголиа ѡдрѣжили вѣахъ. ѿ вѣ радѡ велїа л. 82б ѿ веселїи сѣщїиа къ горѣ, ѿ вѣсѣлїа ѿже вѣк горѣ живѣщїиа. (82a—82б:752—755).

³¹ Вж.: Иванова 1986, 9—10.

³² Климентов пристан се наричал заливът в близост до съществуващия тогава град Κλεωνών. Тук застава корабът на Майката Божия на път за Иверската страна; тук се спира и чудотворната икона на Пресв. Богородица Вратарница (Портаитиса). Затова и малката обител там получава названието „Климентова“. В 960 г. от Грузия пристигат тук Йоан и синът му Евтимий, които построяват храм, посветен на св. Йоан Предтеча. В 1030 г. там е съградена голяма обител, която до сега носи названието Иверска.

От момента, в който у двамата монаси се поражда решимост да похитят мощите, авторът започва да води разказа като очевиден. Подробно са отразени събитията около пренасянето на мощите във Фокида (в Тракия) и в град Авдора и извършените там изгонвания на бесове и изцерения на болни. Чудотворството на мощите е повод за възхвала на Бога, Който прославя Своите светии още тук, на земята. То е проявление на действащата чрез тях благодат, свидетелство за постигнат в пълнота живот в Божествената реалност.

Повествователната част завършва с молитвена похвала на Светата Единосъщна и Животворяща Троица, в чест и слава на преподобния и богоносен наш отец Петър, просиял на Света гора Атонска. Призивът за духовно застъпничество, съпътстващ творческия процес на писане на агиобиографията, е словесно изразен не само тук, но и на други места в текста.

В книжовното пространство на Света гора през XIV в. *Житие на св. Петър Атонски* е носител на Свещ. Предание и във връзка с темата за добродетелите като средство за достигане до Бога: отричане от света, послушание, смирение (то е основа на монашеския живот), силна молитва с вяра, пост и т.н., за постигане на любовта³³ и осъществяване на идеала на християнския живот. На много места в текста аскетическите добродетели присъстват като изява на Божията благодат, действаща чрез светеца. Те са придобити от него чрез средства за постигане на обожение³⁴.

По-горе бе представено накратко съдържанието на „*Житие на св. Петър Атонски*“. Може да се направи следният извод: като структура изложението (повествованието) се дели на две части:

I. Степените на духовно израстване се описват последователно в отделните текстови единици (епизоди) на повествователната част, които обхващат аскетическите подвизи на светеца приживе. Всяка от тези части има своя структура, която е неизменна и следва логиката в духовното развитие на личността:

³³ Ето как св. Йоан Лествичник определя „царицата на добродетелите“ (по Леств. 30:37): „По своето качество любовта е уподобяване на Бога, доколкото хората могат да достигнат това; по своето действие тя е упояване на душата; а по свойство — извор на вяра, бездна на дълготърпението, море на смирението“ (30:7) — Лествица 1996, 209.

³⁴ Вж. напр. в текста на ЖПА: 78а:533—536. Постом же ѿдѣкакъ сѧ ѿ въздръжаніенъ многогъ и молитвами непрестанными оупражнѣа сѧ въ свъръшное достиже слѣкреніи/и/ и мѣржъ лѣвкѣ чистыж и оумѧ чистотж.

1. Изкушение (външното въздействие на врага на човешкото спасение) / изпитание (по Божие допущение);

2. Реакция на праведника, т. е. житейски избор: праведникът във всяка ситуация на изпитание избира Бог. Ако целта е Царството Небесно и мотивът — поглед винаги и само към Бога, то отговорът на подвижника е според придобитите от него добродетели като изява на Божията благодат, действаща чрез него — *синергия*³⁵, защото той не търси собствената си воля, т. е. не поддържа ветхия човек у себе си, а търси волята Божия;

3. Следствие — Божият промисъл разрешава всичко, т. е. подвижникът разбира с духовните си очи волята Божия и получава утешение.

II. Успение и чудеса. Разказите (епизодите) за намиране мощите и за чудеса при чудотворните мощи на светеца също са еднотипни в структурно отношение: предистория / история на събитието — факти около събитието (изцеления, чудни явявания и т. н.) — последствия (въздействие върху възприемателите — предизвикване на умиление и духовна радост у свидетелите на чудото, възхвала на Света Троица).

Това е структурата на всяко житие за преподобен отец, утвърдена в агиографската традиция. Видно е, че акцентът се поставя върху последствията от добродетелността на праведника: живото действие и присъствие на Бога и на светиите в пътя на човека, в процеса на 'постигане на личността' по образ Божи и движението към богоуподобяване. Добродетелите в ЖПА са представени и като изпълнение на Божиите заповеди, и като дарове, които човекът по свободната си воля принася на Бога, именно с избора на Бога — с този избор се противопоставя на дяволските изкушения, и по този начин добива Благодатта като дар от Бога.

Обширното реторическо заключение, наподобяващо проповед, може да бъде сравнено с уводните части на житията от XIV век. Непосредствено след последния разказ за изгонване на лукавия дух (от обладания), следващ в злобата си светеца още от първото прогонване от пещерата

³⁵ *Синергия* (гр. συνεργεία — съвместно, съгласувано действие). С. Хоружий дава следното определение: синергия е „концепция православного богословия, утверждающая необходимость сотрудничества, сообразованности, согласованного лада между Божественной энергией (благодатью) и энергией человека (волей) в деле спасения, соединения человека с Богом. В своей природе и генезисе концепция отражает характерный для православной мысли синтез патристике и аскетике, одновременно и взаимосвязанно формируясь в сфере богословского умозрения и аскетического опыта.“ — В: Хоружий 08.06.2011.

на Атонската планина (с който още веднъж авторът експонира темата за духовното мъченичество³⁶), монах Николай Синаит търси контакт с аудиторията, насочвайки вниманието към смисъла на човешкия живот и последиците от богоугодния живот³⁷. Наред с образно-метафоричното сравнение, че словата за светците се запечатват в сърцата на слушащите: на скрижалехъ срѣца въскъ пишамъ и съвлюдиамъ · (86а—86б:954—955), което присъства и в „Слово за Преображение“ на св. Григорий Палама, се въвежда отново мотивът за бесплътное и възтѣлесное (86б:957) ангелоподобно житие на праведника, което подтиква към покаяние и ревност чрез осъзнаване на собствената немощ в богоугодните дела: и ѿже прѣжде на ѿцѣхъ нескръвное житіе и маломъ чинъ бесплътное и възтѣлесное, своимъ душами въ ѿвзражающе, плачимъ сѧ и рѣданимъ · лѣностъхъ своѧ видаше, и къ въскъкомоу благоу славоу и немощноу · (86б:955—960).

Следва образна антитеза между живеещите в света за света и живеещите за Бога в света, които не са от този свят. Характеристиката на праведниците е според евангелската образност чрез противопоставянето: тленна — духовна храна / преходност — вечност (по Йоан 6:27): Не въ ѡ пици печалахъ сѧ · не въ мѧккыхъ красовахъ сѧ и ли тѣлесныи ѿскаахъ покон · ни стѧжаніа жѧлаахъ ни ѡ стѧжаніи и пространъствѣ ꙗкоже мѧ · нѧ къ благоуханіе мѧра тѧчахъ мѧгъслѧнаго ѿже іе хс животъ и свѣтъ · и ѡ него нѧснѧ пріемаахъ пицѧ и оутѣшеніе иже съѡтостъ въкоушъшимъ нѧстѣ · тѣмже и тако · л. 87а въж пріемаахъ благодѣти · и на страсти и въскы повѣдителнаа имашъ · (86б-87а:972—981).

Образното сравнение за небесната храна присъства в Житие на св. Теодосий Търновски от св. Патр. Калист³⁸: иже іе хс животъ и свѣтъ · и ѡ него нѧсноую пріемаахъ пици и оутѣшеніе. Чрез тази текстова структура се прави връзка с мотива за подражанието на светиите, което също отвежда до Първообраза на светостта — Христос: да и покъныи емоу славы полоучимъ · ѡ прѡ тѣкоущаи источника спѧса нашего (87а:994—996).

В реторичния завършек на духовната биография паралелно с първия атонски отшелник — светозарен светилник — се възпява и Света гора като среда, в която се утвърждава светостта под покрова на Пресвета Богородица: въстѣхъ въ въскъкъ иже вѡоуднаго сего житіа послушателъ · какока свѣтланика свѣтозарна и въселирна наша сѧ вѧтвнаа гора ѿзне (87а:981—984).

³⁶ Подвижничеството е реална битка: „дяволът, като рикаеш лъв обикаля и търси кого да глътне“ — 1 Петр. 5:8.

³⁷ Срв.: Лествица 1996, 23—24. 1: 1, 3, 4.

³⁸ Срв. Кенанов 1978, 76.

Краткото заключително резюме — поглед върху живота на праведника отвежда към уводната възхвала на св. Петър и е поглед към добродетелите като изява на Благодатта Божия, придобити от светеца в земния му живот, по пътя към богоуподобяване (постигане на подобие Божие съответно на Божия домостроителен план за спасение на всяка човешка душа): *иже въ дѣвнѣиоу и колѣзни и наготѣ и алъчѣвѣ непрѣстанномоу же плачю и съкроушинѣиоу срѣца въ всѣхъ лѣтѣхъ нѣ себе въдавъ, вѣшъши въ и помышленен и страстен и вѣсовъ и въ самое достиже желаемыхъ послѣднее съврѣшеныхъ гла къ боу любкѣ и прѣвое и единое влѣкнѣство.* (87а:985—992). Тази прослава повтаря думите от канона на св. Петър Атонски от Йосиф Химнограф, която е един от изворите за написване на житието.

Обичайният автор завършек е отеческо благословение към възприемателите с молитва към светеца — съобщник на Трапезата Господня, молитвеник и застъпник за тези, които ревнуват по Бога, подражавайки на вярата на Неговите свети угодници: *Емоу же да сподовим са и мѣ, дѣлом иже сего житѣиоу подобаще са и иже по вѣк старѣшинѣствы украсаеми да и подовнѣж емоу слакы полоучиамъ, ѿ прѣснотекѣщаго источника сѣса нашего. Емоу же подоваетъ въсѣка слава чѣ и поклонѣнѣе, съ безначалнымъ ѡцѣамъ и животворѣиимъ и въсѣблѣтымъ дхшамъ. нинѣ и присно и въ вѣкы вѣквмъ, аминъ :-* (87а:992—1000).

Непресъхващият Извор, „вечнотечащият Източник“ — Нашият Спасител Господ Иисус Христос е Живата вода³⁹, която пият и не ожадняват ревнителите за добродетелта, приели в себе си Живия Бог, придобили благодатните дарове на Светия Дух и превърнали живота си в слава на Този, Който дава живот.

* * *

През XIV в. в условията на сблъсъка между западния ренесансов модел с православие, защитата на 'исихасткия начин на живот в Църквата' налага акцентът в житийния жанр да се постави върху житията на отшелниците-исихасти, на духовните учители и разпространители на православния светоглед, формирали се именно в средата на светогорското монашество през XIII—XIV столетие. Паралелно с това се търси и връзката с Преданието на Църквата от предходните поколения — чрез присъствието на текстове като Житие на св. Петър Атонски — пръв отшелник и безмълвник (исихаст) по светогорските земи, който слага началото на цяла плеяда исихасти на Атон. Това житие е исторически извор както за

³⁹ По Йоан 7:38.

⁴⁰ Rigo 1995, 179—190.

периода IX—X в., така и за XIV в. Интерпретацията на живота на св. Петър Атонски от св. Григорий Палама⁴⁰ на Света гора е показателна, въпреки че в това изследване тя не се анализира. За историята на православната традиция е важен и фактът на превеждането и разпространението по славянските земи на по-ранен вариант (от метафрастов тип) на житието, който също адекватно се вписва в контекста на XIV в., като отговор на изискванията на *атонската агиографска школа* по отношение на богословската книжнина.

Както в стилистично, така и в семантично отношение, текстът отговаря на критериите за придържане към православната и книжовната метафрастова практика. Тя дава догматическа пълнота на каноническите произведения от XIV в., както и на преписваните през този период в славянския свят по-стари текстове, към които принадлежи и разглежданото тук житие. От своя страна житието на първия атонски отшелник става модел за съставяне или претворяване на множество агиографски текстове както на Света гора и във Византия, така и в славянския свят.

ИЗВОРИ

Ръкопис № 307 от НБКМ (*Сф.*) — Сборник от две части, съдържащ избрани новоизводни жития и слова, XIV в. Първата част е до л. 246 — красив полуустав, правопис, двуусов, двуеров. Втората част от л. 247 до л. 261 е безусов правопис. ЖПА е в първата част, на л. 676 — 87а (Вж. Иванова 2008, 91. Цонев 1910).

Ръкопис НМРМ 4/8. (*Рил.*). Рилски панегирик на Владислав Граматик от 1479 г. Правопис — ресавски, 729 л. (29/20 см.), хартия, дребен полуустав, 41 реда на страница. На л. 491-б—499-б се намира ЖПА (Иванова 2008, 130—131. Вж. и: Спространов 1902).

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Библия 1995. Библия, Св. синод, С., 1995.

Добрянский 1882. Добрянский, Ф. Описание рукописей Виленской публичной библиотеки церковно-славянских и русских, Вильна, 1882.

Иванова 1986. Иванова, Кл. Житията в старата българска литература. — В: Стара българска литература. Житиеписни творби. С., 1986, 5—34.

Йевтич 09.02.2008. Јевтић, еп. Атанасије. Аскетика. Београд. http://vevujem.org/teologija/asketika_01.pdf, към 09.02.2008.

Йоан Лествичник 1996. Йоан Лествичник, препод. Лествица на божественото изкачване. В. Търново, ИМКС, 1996.

- Кенанов 1978. *Кенанов, Д.* Патриарх Евтимий и агиографският цикъл за Иван Рилски. — В: *Paleobulgarica /Старобългаристика*, II (1978), 1, 74—88.
- Кенанов 1997. *Кенанов, Д.* Метафрастика. Симеон Метафраст и православната славянска агиография. Издат. „ПИК“, Велико Търново, 1997.
- Кенанов 1999. *Кенанов, Д.* Евтимиева метафрастика. Път и мисия във времето. ИК „ЖАНЕТ—45“, Издат. „ПИК“, Пловдив—Велико Търново, 1999.
- Кенанов 2000. *Кенанов, Д.* Озареният Григорий Цамблак. По материали от Вилнюските ръкописни и старопечатни сбирки. ИК „ЖАНЕТ—45“, Издат. „ПИК“, Пловдив—Велико Търново, 2000.
- Кенанов 2002. *Кенанов, Д.* Славянска метафрастика (с приложение на жития за св. Сава Сръбски), ИК „Жанет-45“, Изд. „ПИК“, Пловдив — Велико Търново, 2002.
- Мейендорф 1997. *Мейендорф, протопресв. Иоанн.* Жизнь и труды святителя Григория Паламы. Введение в изучение. Изд. 2-ое испр. и доп. пер. Г. Н. Начинкина под ред. П. Й. Медведева и В. М. Лурье, СПб., Византинороссика, 1997.
- Патерик 1898. *Аѳонский Патерик* или жизнеописание святыхъ на Святой Аѳонской Горѣ просиявшихъ. VII изд. в 2 ч., Москва, Аѳонское подворье Свято-Пантелеимонова монастыр, 1994 — фототипно по изд. от 1897. Ч.1. 558 с., Ч. 2. 486 с.
- Ризос 1993. *Ризос, Д.* Агиология. Св. Синод на БПЦ, София, 1993.
- СБЛ 1986. *Стара българска литература. Житиписни творби.* Съст. и ред. Кл. Иванова, С., 1986.
- Сырку 1909. *Сырку, П.А.* Житие Григория Синаита, составленное Константинопольским Патриархом Каллистом. Текст славянского перевода Жития по рукописи XVI века и историко-археологическое введение. — В: *Памятники древней письменности и искусства*, CLXXII, СПб., 1909, с. 1—48.
- Хоружий 08.06.2011. *Хоружий, С.* Антропология православия. Ч. 6. Православная аскеза — ключ к новому видению человека. <http://lib.eparhia-saratov.ru/books/21h/horuzhy/ascetic/6.html> към 08.06.2011.
- Rigo 1995. *Rigo, A.* La vita di Pietro l'Athonita (BHG 1506) acritta da Gregorio Palama. — *Rivista di Studii Bizantini e Neoellenici*, n.s., 32, 1995, 179—190.